

Angst en macht

Angst en geruststelling

Iemand die zich angstig en onzeker voelt zoekt houvast. Iemand die houvast biedt aan angstigen en onzekeren zal steun oogsten; geloof, hoop en liefde worden betuigd door degenen die gerustgesteld zijn of denken te worden aan mensen die weten te overtuigen als houvast, redder, probleemoplosser, angstbeteugelaar, etc.

Waar zijn mensen zoal bang voor?

Mensen zijn vooral bang voor verschijnselen die hen mogelijk kwaad kunnen doen en die ze niet kunnen begrijpen, hanteren of voorspellen, zodat ze niet in staat zijn het kwaad te voorkomen, af te weren en te beëindigen.

Angst en goden

De primitieve mensen waren bang voor alle natuurkrachten die ze niet begrepen en die zomaar ziekte, dood en verderf konden zaaien. Van die ongrijpbare dreigingen probeerden ze zich een voorstelling te maken en ze probeerden manieren te zoeken waarmee ze meer grip op die verschijnselen konden krijgen. Dat deden ze enerzijds door kennis te vergaren omtrent de voorspelbaarheid en het systeem in die verschijnselen en anderzijds, voor zover de kennis tekort schoot, veronderstellingen te maken. Ze ontwikkelden een soort theorie over de bedreigende verschijnselen gebaseerd op een mengeling van kennis en veronderstellingen. Hoe groter het ingeschatte risico door de dreiging te worden getroffen, des te groter de angst en des te sterker de neiging om de veronderstellingen voor waar aan te nemen. Bij gebrek aan kennis kan een mens zich in tijd van nood beter vastklampen aan een geloofwaardige veronderstelling dan aan niets.

De primitieve mensen veronderstelden dat goden de drijvende krachten waren achter allerlei onvoorspelbare en dreigende natuurverschijnselen. Ze gingen pogingen doen die krachten te bezweren door de goden gunstig te stemmen met allerlei offers en rituelen.

Angst en leiders

Wat angstige mensen vooral ook doen is houvast zoeken bij elkaar. Het is in zekere mate geruststellend dat een ander mens dezelfde angsten heeft als jij en het is handig samen middelen te bedenken hoe je het gevaar kunt bezweren. In contacten met andere mensen leert een mens te profiteren van reeds bestaande, opgebouwde kennis. Er zijn ook mensen die zich onderscheiden in de mate waarin zij kennis hebben vergaard en verbanden kunnen leggen tussen diverse kenniselementen. Zulke wijze mensen verwierven hiermee een zekere autoriteit en het verschaft een relatief gevoel van veiligheid je te verlaten op het oordeel van die wijze mensen. Nog prettiger is het als je de totale angstbezweving aan de wijze autoriteiten kunt delegeren, dat geeft een opgelucht gevoel in de zin dat je verantwoordelijkheid kunt overdragen aan de autoriteit. Het heeft ook het grote voordeel dat, als de dreiging weer eens pijnlijk toeslaat, je degene die je met gedelegeerde verantwoordelijkheid hebt bekleed, de schuld kunt geven. Het pleit jezelf in ieder geval vrij, want als de autoriteit de dreiging al niet kan afwenden wat had jij dan kunnen uitrichten als schamele nonautoriteit.

Autoriteit en prijs

Voor niets gaat de zon op; goede raad is duur. De wijze autoriteit wil zijn kennis en inzichten ter beschikking stellen aan anderen en wil ook wel de gedelegeerde verantwoordelijkheid van anderen op zich nemen en misschien zelfs bij niet succesvol afgeweerde dreiging de verantwoordelijkheid van de kwade gevolgen op zich nemen, maar daar moet dan wel iets tegenover staan. Om zijn rol als autoriteit goed te kunnen vervullen wil hij vrijwaring van andere taken en plichten, en wil hij extra faciliteiten en hulpmiddelen. Het gewone volk is daartoe gaarne bereid, want het bezweren van je eigen angst is een flinke investering waard. En zo is daar een autoriteit bekleed met status en macht, en voorzien van faciliteiten en hulpmiddelen. Daarmee is het behalve een door de verantwoordelijkheid zware positie ook een aantrekkelijke positie: status, macht, ontslagen van allerlei taken en plichten, extra faciliteiten en hulpmiddelen.

Autoriteit en legitimiteit

De autoriteit kent drie soorten problemen:

1. Omdat niets menselijks hem vreemd is, zal hij de neiging hebben om in de verhouding tussen enerzijds te dragen verantwoordelijkheid en anderzijds status, macht, etc. het zwaartepunt zoveel mogelijk bij het laatste te leggen en te trachten

zoveel mogelijk verantwoordelijkheid vooral op de schouders van anderen te laden, zeker als het kwaad weer eens met pijnlijke gevolgen heeft toegeslagen. Dus wel de lusten en liefst niet de lasten; zondebokken zijn welkom.

2. Natuurlijk zijn er meer mensen die met begerige ogen kijken naar de bevoorrechte positie van de autoriteit, waarbij ze uiteraard ook veel meer de lusten dan de lasten op het oog hebben. Sommigen zullen omdat ze zelf de positie van autoriteit ambiëren, de positie van de autoriteit proberen aan te vechten door aan te tonen dat je zelf meer kwaliteit in huis hebt als het gaat om inzicht en probleemoplossend vermogen. Anderen zullen de autoriteit doelbewust in een negatief daglicht proberen te plaatsen. Dus goedschiks of kwaadschiks wordt de legitimiteit van de autoriteit ter discussie gesteld.

3. Het verwerven van autoriteit is een hele kunst, het handhaven ervan zo mogelijk een nog grotere. Je hebt weliswaar je autoriteit verworven door je kennis en je inzicht hoe het kwaad te bezweren. Autoriteit blijft echter mensenwerk en dus zullen de kennis en inzichten nooit zo volledig zijn dat alle kwaad is doorgrond en adequaat bestreden of voorkomen. De autoriteit heeft lang niet alle pasklare antwoorden op alle dreigende gevaren en dat maakt de autoriteit kwetsbaar.

Autoriteit en verabsolutering

Het tekort aan kennis, inzicht en probleemoplossend vermogen kan een autoriteit ertoe brengen zijn positie te beschermen door de leemten te vullen met veronderstellingen en die te presenteren als zekerheden en te eisen dat de volgelingen die ook als zekerheden accepteren (een soort blufpoker). Uit eigen onzekerheid wordt de autoriteit autoritair en op dat moment gaat gelegitimeerde macht over in machtsmisbruik. Bij machtsmisbruik worden veronderstellingen geponeerd als zekerheden uit eigen belang. De waarheid, waarbij het onderscheid tussen bewezen kennis en veronderstelling nauwgezet wordt gemaakt, wordt gemanipuleerd. Misinformatie wordt als feit gepresenteerd om de belangen van de autoriteit te dienen in plaats van het algemeen belang waartoe de gedelegeerde autoriteit was aangesteld.

Autoriteit en machtsmisbruik

Het is zeer de vraag of een autoriteit die zich uitsluitend baseert op ware kennis en eerlijkheid betracht omtrent de leemtes daarin, zich zal kunnen handhaven, terwijl zijn concurrenten zich van niet integere middelen bedienen om de autoriteit in diskrediet te brengen en hun eigen "autoriteit" in een gunstig daglicht te plaatsen. Mahatma Gandhi was misschien zo'n integere uitzondering; hij werd geliquideerd. Waarschijnlijk is het zo dat het verwerven en handhaven van autoriteit niet zonder

het manipuleren van informatie kan met alle gradaties van reclame maken, uitvergroting, halve waarheid, leugentjes om bestwil tot grootschalig bedrog.

Religieuze en profane autoriteit

In het bovenstaande is nog geen onderscheid gemaakt tussen het bovenaardse kwaad en het aardse kwaad, tussen autoriteit zijn op gebied van bovenmenselijke fenomenen en op gebied van menselijke alledaagse problemen; je kunt autoriteit zijn omdat je het kwaad der goden kunt bezweren of omdat je goed ruzies kunt beslechten of een goede jacht organiseren. Bij primitieve volkeren liggen deze beide vormen van autoriteit nog niet ver van elkaar, maar gaandeweg komt er een onderscheid tussen geestelijke en wereldlijke autoriteit. Tegenwoordig is dit onderscheid in de ene maatschappij strikter en consequenter doorgevoerd dan in de andere. Maar of het nu geestelijk leiders met hun religies betreft of wereldlijk leiders met hun politieke ideologieën, de bovenbeschreven stellingen met betrekking tot het verwerven en handhaven van autoriteit zijn in beide gevallen volledig van toepassing.

Angst en manipulatie

Als je weet dat bange en onzekere mensen de neiging hebben houvast te zoeken bij een autoriteit, hoe kun je deze kennis dan systematisch aanwenden voor eigen belang of voor jouw belangengroep? Je kunt als belanghebbende afwachten tot mensen voldoende bang worden en hopen dat ze jou zullen kiezen als hun redder in de nood, maar je kunt het noodlot natuurlijk ook een handje helpen door niet te wachten tot de angst ontstaat, maar door die angst zelf te creëren en je vervolgens op te werpen als de redder in deze (zelf gecreëerde) nood.

Zo hebben geestelijk leiders hel en verdoemenis bedacht en ook de duivel, en hebben ze de gelovige voorgehouden dat als hij maar doet wat zij zeggen, de hemel wacht en misschien zelfs het aards paradijs. De massa, mits bang genoeg, bleek bereid grote sommen gelds af te staan aan de geestelijk leiders en was bereid met concurrerende groepen de strijd aan te gaan en desnoods het eigen leven te offeren.

Zo hebben de wereldlijk leiders de “vijand” bedacht, een rol die afhankelijk van de gekozen ideologie nu eens met jood werd aangeduid door het nazisme, dan weer met kapitalist door het marxisme, en dan weer met communist, moslim-fundamentalist of terrorist door de zogenaamde vrije westerse democratie.

Ik en mijn vijand

Wie is mijn vijand?

Mijn vijand is degene die mij of mijn dierbaren opzettelijk letsel toebrengt of dreigt toe te brengen; het is ook degene die de persoonlijke levenssfeer van mij of van mijn dierbaren schaadt of dreigt te schaden, waarbij levenssfeer zoiets is als vrijheid van denken spreken en handelen (met de aantekening dat mijn vrijheid niet ten koste van die van een ander zou moeten gaan).

Ik en mijn dierbaren vormen een wij-groep in engere zin: wij hebben een persoonlijke, emotionele band met elkaar.

Er zijn ook wij-groepen in ruimere zin: buurtgenoten, clubgenoten, collega's, stadgenoten, landgenoten.

Zijn degenen die een van mijn wij-groepsleden in ruimere zin belagen, ook mijn vijanden? In mijn gevoel niet. Maar ik weet dat veel anderen daar andere gevoelens bij hebben dan ik. Wel vind ik dat daar door het door mij gekozen gezag tegen opgetreden dient te worden, waarbij het gezag een op goede rechtsbeginselen georganiseerde en gecontroleerde organisatie (politie) is/moet zijn.

Zijn degenen die door mij gekozen vertegenwoordigers belagen, mijn vijand?

In zekere zin wel, als direct of indirect de levenssfeer van mij en mijn dierbaren bedreigd wordt.

Als een gek onze minister-president vermoordt, beschouw ik die niet als vijand.

Als een leider van een ander land de opdrachtgever is van een aanslag met als doel de samenleving te destabiliseren, dan beschouw ik de opdrachtgever als vijand, meer nog dan de dader zelf.

Zijn de soldaten van een vijandelijk leger mijn vijand?

De meeste mensen zullen volmondig met ja antwoorden. Ik twijfel.

Natuurlijk is degene die een geweer op mij richt mijn vijand.

Maar stel, dat zijn leider en mijn leider ruzie hebben en hebben besloten die met een oorlog uit te vechten. Ik lig in de ene loopgraaf en de soldaat van de tegenpartij in de andere loopgraaf, zo'n 100 meter verderop. Ik heb nog nooit iemand gedood of willen doden; hij ook niet. We kennen elkaar niet en hebben elkaar nog nooit een strobreed in de weg gelegd. Moeten wij nu op elkaar gaan schieten?

Ik gebruik hier het woord "wij" voor de vijandelijke soldaat en mijzelf; we zijn lotgenoten die met angst en vreeze huis en haard hebben verlaten omdat we de

opdracht hebben gekregen de ruzie tussen onze leiders door middel van een oorlog uit te vechten. Wij hebben geen ruzie; we zijn eigenlijk geen vijanden van elkaar.

Toch schiet ik misschien, ook al doe ik dat liever niet, uit angst dat de ander misschien schiet, ook uit angst; dan kun je maar beter het eerst schieten en schiet je iemand neer die je niet kent en die je nooit kwaad heeft gedaan, of je treft toevallig een voorbij lopende vrouw met kind, en dat heet dan "collateral damage".

Hoe kun je jezelf nog recht in de ogen kijken als je geschoten hebt op mensen die je niet kent en die je nooit iets misdaan hebben, maar die je leider "vijanden" noemt?

Misschien is de werkelijke vijand niet die bange onbekende soldaat in die andere loopgraaf, maar is mijn echte vijand degene die mij beveelt op een onschuldige medemens te schieten en is zijn echte vijand degene die hem beveelt op mij te schieten.

Benoemde vijand en echte vijand (stellingen)

Je grootste vijand is niet de benoemde vijand, maar je eigen leider die een door hem benoemde vijand de oorlog verklaart.

Als alle soldaten in plaats van te schieten op de benoemde vijand hun eigen leider arresteren, is er nooit meer oorlog.

Oorlog lijkt binnen het door de leider gepresenteerde denkkader misschien de enige oplossing, maar dat is niet zo, zelfs als de voordelen op de korte termijn evident zijn, want op de lange termijn zijn er alleen maar verliezen.

Oorlog heeft alles te maken met macht en geld van een machtselite en heeft niets te maken met idealen en hogere waarden, bijvoorbeeld: Nederland stuurt troepen naar Afghanistan met als officiële reden dat je die mensen daar niet aan hun lot kunt overlaten. Zo zijn er nog 1000 gebieden op aarde waar je de mensen niet aan hun lot kunt overlaten, maar die liggen toevallig niet onder het machts-economisch vergrootglas van de USA.

Naast het kiezen van een leider moet de mens vooral een integer, onafhankelijk denkend en transparant controlesysteem creëren om de leider te controleren. Het huidige parlement vervult die rol onvoldoende: De parlementariërs oordelen niet

onafhankelijk, laten zich verblinden door de drogredenen van de leider en/of hebben zelf machts-economische belangen.

Een onafhankelijke journalistiek is onontbeerlijk om hoor en wederhoor, argumenten en tegenargumenten tegenover elkaar te blijven zetten. De eigen mening van de journalist is irrelevant; hij moet vooral zijn vak goed uitoefenen. De journalisten zijn voor het grootste deel niet onafhankelijk en primair gezagsgetrouw in hun berichtgeving; sommigen bezwijken onder hun eigen gewichtigheid.

Oorlog en nog eens oorlog

Beschaafde mensen moeten in staat geacht worden zelfs de meest ingewikkelde tegenstellingen met praten en compromissen te kunnen oplossen, als ze dat willen.

Echter, het zijn machts-economische elites die er wel bij denken te varen als de tegenstellingen met oorlog worden aangepakt: het draaiende houden van de lucratieve oorlogsindustrie (Nederland is het 5^e wapenexporterende land ter wereld ad 1,2 miljard euro in 2005), het beheersen van de fossiele energiebronnen of het stillen van megalomane machtshonger. Het volk is gemakkelijk angstig te maken met uit zijn verband gerukte, verzonnen of geënceneerde dreigende gebeurtenissen en is vanuit die aangewakkerde angst binnen de door de leider benoemde hogere waarden (op zogenaamd religieuze, ideologische en humanitaire gronden) gemakkelijk tot de tunnelvisie te brengen dat oorlog de enige oplossing is en dat het volk vooral achter de leider moet gaan staan. En daar staan ze dan met trillende stem van emotie te zingen “den vaderland getrouwe blijf ik tot in den doet”.

Na de oorlog worden er jaarlijks herdenkingen gehouden waarin met van emotie trillende stem iedere keer opnieuw wordt geroepen “dat nooit weer”, om de herdenking weer te eindigen met het gezang waarin men alweer in dezelfde emotie door zingt: “den vaderland getrouwe blijf ik tot in den doet”. Leren de mensen het dan nooit?

Bevrijders en bezetters

Hitler en consorten hitsen talrijke Duitse mensen op om andere landen oorlogszuchtig binnen te vallen waarin allerlei gruwelijkheden zijn bedreven. Onze bevrijders hebben misschien net zoveel burgers als vijandelijke soldaten gedood; ze meenden ook Dresden te moeten platgooien en meenden ook atoombommen te moeten gooien: vele duizenden burgerdoden. Zo iets mag geen genocide heten, zo iets moet genocide heten! Leve onze bevrijders.

Maar die slechte Duitsers hebben Joden weggevoerd en gedood. Laten we daarbij niet vergeten de passiviteit en de cooperatie waarmee de landgenoten van deze Joden de Duitsers hun genocide lieten volvoeren. Wie zijn ook al weer de vijanden?

We weten niet wat er zonder interventie van de bevrijders zou zijn gebeurd. De gewone mensen zouden na verloop van tijd toch oorlogsmoe geworden zijn en zich tegen hun voorheen aanbeden leiders keren. Zie wat er met de Amerikaanse presidenten gebeurt en gebeurd is in de huidige Irak-oorlog en in de Vietnam-oorlog.

Misschien hadden de gewone mensen van de nood een deugd gemaakt en was er al lang een Europese Unie geweest, het nationalisme beu van de oorlogszuchtige leiders, terwijl we nu nog steeds worstelen met de door de huidige leiders zorvuldig gekoesterde nationaal-chauvinistische xenofobieën.

Pacifisme en beschaving

Beschaafde mensen moeten in staat geacht worden zelfs de meest ingewikkelde tegenstellingen met praten en compromissen te kunnen oplossen, als ze dat willen.

Als de gewone beschaafde mensen nu eens afspreken dat oorlog nooit een oplossing biedt (ogenschijnlijk misschien voor de korte termijn).

Als de gewone beschaafde mensen nu eens afspreken dat er niet meer in wapens geïnvesteerd mag worden.

Als de gewone beschaafde mensen nu eens afspreken heel zorgvuldig hun eigen leiders te controleren en te behoeden voor hun oorlogszuchtige machtsaspiraties en (neo-)koloniale uitbuitingsneigingen.

Als de gewone beschaafde mensen nu eens afspreken dat volstrekt onafhankelijke instanties beoordelen hoe hitsers en overtreders door een politiemacht beteugeld kunnen worden, per land een democratisch gecontroleerde politiemacht en internationaal door een politiemacht van de UNO die onafhankelijk en democratisch gecontroleerd dient te zijn.

Dit moge allemaal illusoir lijken als we terugkijken op een geschiedenis die altijd en overall een aaneenschakeling van oorlogen geeft te zien.

Misschien kunnen we ook enige hoop uit putten uit het feit dat steeds meer gewone beschaafde mensen gaan begrijpen hoe leiders functioneren, hoe ze door hun eigen leiders gemanipuleerd worden en hoe contraproductief iedere oorlog bijdraagt aan oplossingen van wereldproblemen.

Ook kunnen we misschien hoop putten uit het feit, dat als ieder individu op aarde op de man/vrouw af gevraagd wordt of hij/zij voor oorlog is, iedereen, op een enkele uitzondering na misschien, zal antwoorden met NEE. Dat fundamentele, beschaafde, maar o zo gemakkelijk breekbare gevoel dat bij praktisch iedereen aanwezig is, moet door een pacifistische beweging verder opgekweekt worden in plaats van het steeds weer te laten wegbrallen door oorlogsretoriek.

Pacifisme en politieke partijen

In Nederland bestaat de PSP niet meer en lijdt de heropgerichte PSP'92 een zieltogend bestaan. In de huidige politieke partijen is het pacifisme in geen van de partijprogramma's opgenomen. Het pacifisme bevorderen in de vorm van een politieke partij blijkt weinig succesvol. De vraag is hoe handig het is het pacifisme in een politieke partij te verstoppen. Een politieke partij moet op alle beleidsterreinen standpunten formuleren en moet, wil de partij enige invloed verwerven in dit land, op al die beleidsterreinen via discussie compromissen sluiten. Het risico bestaat dat de pacifistische partij over alles aan het praten is behalve over het pacifisme, want daar zijn de andere partijen niet in geïnteresseerd.

Een beweging van onderaf van gewone en beschaafde mensen die zich door geen enkele drogreden meer willen laten verleiden tot oorlog, zoiets misschien?

Pacifisme en socialisme

Is socialisme wel een geschikt voertuig voor pacifisme?

Zowel het systeem van het kapitalisme als het systeem van het socialisme heeft in de recente historie het pacifisme verkracht en met voeten getreden. Als ideologie zijn beide even geschikt als ongeschikt. Het gaat uiteindelijk om de integriteit van de mensen die het systeem in praktijk brengen. Zowel in de kapitalistische als in de socialistische praktijken hebben we machtswellustelingen en corrupte machtselites aan het werk kunnen zien. Mits integer toegepast kan de ideologie van het kapitalisme mensen door concurrentie prikkelen tot het uitstijgen boven zichzelf of kansarme mensen met microkredieten op gang helpen om zelfredzaam te worden, en kan de ideologie van het socialisme tot een eerlijker verdeling leiden van kennis en vaak schaarse goederen. Niet de ideologie is doorslaggevend voor het bevorderen van het pacifisme, maar de integere medemenselijkheid die alle wereldideologieën en -religies wel prediken, maar nauwelijks praktiseren.

Ideologie of religie kan voor een individu een houvast en een leidraad zijn, maar georganiseerd en gepropageerd door machthebbers zijn ideologieën en religies levensgevaarlijke middelen die massa's als was maken in handen van hun leiders.

Ieder heeft de individuele vrijheid te geloven in wat hij wil geloven, en heeft te respecteren wat de ander heeft gekozen om in te geloven. Want hoeveel miljoenen mensen zijn inmiddels niet zogenaamd uit naam van een of andere god of een of ander aangeprezen ideaal de dood ingejaagd? Misschien dat daar dan een eind aan komt.

Angst en angsttolerantie

Zoals eerder beschreven roepen het niet kunnen begrijpen, hanteren en voorspellen van gebeurtenissen en verschijnselen in ons leven angst op, omdat het onbekende mogelijk bedreigend voor ons is. Een wat meer wetenschappelijke houding, een wat grotere tolerantie voor het feit dat we bepaalde gebeurtenissen en verschijnselen (nog) niet weten en begrijpen, zou een hoop machtsmisbruik kunnen voorkomen. We hoeven ons dan niet meer vast te klampen aan iedere religie, ideologie of leider die beweert dat hij/zij de wijsheid in pacht heeft. Wat meer vertrouwen op de schaarse feiten en wat minder op allesomvattende religies en ideologieën met hun op macht en geld beluste leiders.

Er is tegenwoordig zelfs een psychologische test die “intolerance of uncertainty” heet te meten.

Pacifisme en de toekomst?

De pacifist kiest als hoofdregel: Gij zult niet doden; en brengt die regel in praktijk.

De pacifist bevordert dat met praten en overleggen mensen gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor het leven en welzijn van alle mensen en voor onze gezamenlijke leefomgeving.

De pacifist streeft een maatschappijvorm na die mensen uitdaagt en prikkelt hun energie, kennis en vaardigheden te investeren en evenwichtig te verdelen over maatschappelijke behoeften en eigen behoeften, waarbij macht, geld en status niet tot de primaire levensbehoeften worden gerekend.

Misschien dat de mensheid dan toch zal overleven ondanks zichzelf.

John Zant